

UDK 821.163.4=(1.497.16)(091)

Miroslav ĐUROVIĆ

OTKUD CRNOGORCI U *ISTORIJI SRPSKE KNJIŽEVNOSTI*
JOVANA DERETIĆA?*

U godini, koja je upravo zaminula, beogradski Nolit objavio je jednu tematski prijeko potrebnu i značajnu knjigu – *Istoriju srpske književnosti*, čiji je autor univerzitetski profesor i književni istoričar Jovan Deretić. Recenzenti knjige što se u biblioteci Sinteze pojavila pod uredništvom Borislava Radovića (glavni i odgovorni urednik Miloš Stambolić) su: dr Radmila Marinković, dr Nada Milošević-Đorđević, dr Vaso Milinčević, i dr Petar Milosavljević. Knjiga predstavlja ambiciozan poduhvat, na blizu sedam stotina stranica dat je pregled *Srpske književnosti od najstarijih vremena do danas*. Riječ je, znači, o knjizi koja se ne piše svake godine i iz koje će učiti sadašnje i buduće generacije učenika i studenata (i ne samo oni) pa je ukoliko potrebnije kritičko razmatranje ovog poduhvata. Naravno, unaprijed smo svjesni složenosti pisanja istorije književnosti jednog naroda, pa i ove Deretićeve. Međutim, ovom prilikom, nećemo se baviti vrijednostima ove knjige, ni brojnim pitanjima koja ona otvara. Niti nam to dopušta prostor dnevnog lista. Ukazaćemo samo na izvjesne aspekte u vezi sa Deretićevim određivanjem pisaca srpskoj literaturi.

U „Uvodu“ svoje *Istorije srpske književnosti* Deretić ukazuje na brojne teškoće koje vrebaju istoričara književnosti i, kritički se osvrćući na neka dosadašnja rješenja, pored ostalog, kaže: „Podela u okviru novih književnosti izvršena je po nacionalnom ključu, na novu srpsku, hrvatsku, slovenačku i makedonsku književnost. U poslednje vreme (podvukao M. Đ.) govori se i o crnogorskoj i o bosansko-hercegovačkoj literaturi“. Za prvi kriterij za razgraničenje među literaturama, Deretić uzima jezik, pa kaže: „Poznato je da na jeziku kojim se piše srpska književnost, tj. na srpskohrvatskom jeziku, postoje i druge književnosti“. Po njemu, novu srpsku književnost obilježavaju ekavski i ijekavski izgovor. Ističući da su zajedništvo i preplitanje literatura činjenica, on dalje piše: „Jezičko jedinstvo naše literature nije ništa manje legitimno od nacionalnog. Prvo se, uz to, može sasvim egzaktno utvrditi što se za drugo ne može reći. Nama je danas sasvim lako utvrditi je li kakvo delo pisano na srpskohrvatskom ili nije, ali nam nije uvek lako odrediti kojoj književnosti ono

* Tekst „(Ne)jasni kriterijumi – Otkud Crnogorci u *Istoriji srpske književnosti* Jovana Deretića“ objavljen je u *Pobjedi* (god. 40, br. 6504, str. 9) 1984. godine. Priredio ga je i strukturi časopisa prilagodio Nikola Popović.

pripada“. Drugi kriterij koji „obezbeđuje jedinstvo određene nacionalne literature jeste razvojni kontinuitet“, u kojem je dominantna „svest o nacionalnoj pripadnosti književnosti“. To su, uglavnom, Deretićeve odrednice za pripadnost (i nepripadnost) pisaca određenoj nacionalnoj literaturi, u ovom slučaju srpskoj. Pisac *Istorije* ne govori o nacionalnoj pripadnosti i osjećanjima samih pisaca. Da vidimo sada, na nekim primjerima, kako je Deretić svrstavao i razvrstavao pisce u svojoj *Istoriji srpske književnosti*.

Nećemo govoriti o *Ljetopisu Popa Dukljanina*, ni o Starcu Miliji iz Kolašina (od koga je Vuk zabilježio četiri pjesme koje spadaju u najljepša ostvarenja naše narodne epike: *Banović Strahinja*, *Ženidba Maksima Crnojevića*, *Sestra Leke Kapetana*, i *Gavran harambaša i Limo*), ni o Starcu Rašku, takođe, „rodom iz Kolašina“, „koji je dobežao u Srbiju“, od koga je Vuk zapisao deset epskih pjesama, ni o vojvodi i književniku Marku Miljanovu, koga on pominje u vezi sa tzv. herojskom anegdotom u retku i po: „Marko Miljanov dao je ovoj vrsti klasičan oblik u svom delu ‘Primjeri čojstva i junaštva’“. Reći ćemo neku riječ o onim piscima o kojima u svojoj *Istoriji srpske književnosti* pisao Jovan Deretić i pomenuti neke od onih koje on nije spomenuo.

U svojoj *Istoriji srpske književnosti* Deretić je unio i Petra I Petrovića Njegoša, Petra II Petrovića Njegoša, Rista Ratkovića, Mihaila Lalića, Radovana Zogovića, Mirka Banjevića, Janka Đonovića, Nikolu Lopičića, Dušana Đurovića, Dušana Kostića, i druge. Otkud ovi pisci onamo?

U pododjeljku *Pokret socijalne literature* XV odjeljka „Angažovana literatura i zaokret prema realizmu“, pisac *Istorije* na početku teksta o Radovanu Zogoviću kaže ovo: „Posebnu skupinu u beogradskom krugu čine crnogorski socijalni pisci. Više nego kod ostalih, kod njih su, uz zajedničke ideje i književne programe, delovali i drugi činioci, istorijski, folklorni, zavičajni“. O Laliću se takođe, govori kao o crnogorskom piscu. U pasusu o Mirku Banjeviću, Janku Đonoviću i Nikoli Lopičiću pisac pominje „etos Crnogoraca“, o Kostiću kaže da je „crnogorski lirik“ itd. O Njegošu, naravno, ni o Petru Prvom, u tom smislu, ni riječi. Čak ni podsjećanja na riječi Svetozara Markovića od prije sto i više godina: „... naš ili upravo crnogorski pesnik Petar Petrović Njegoš“. Ali Svetozarovo vrijeme davno bješe...

Zanima nas po čemu je jedne crnogorske pisce uzeo u svoju *Istoriju*, istoričar književnosti Deretić a druge ne? Kamo su nestali crnogorski pisci (iliti pisci iz Crne Gore) o kojima u Deretićevoj knjizi nema ni pomena? Kamo je nestao Stevan Perović Cuca? Šta je, na primjer, sa značajnim jugoslovenskim pripovjedačem i romansijerom Čamilom Sijarićem, jer je i on rodom iz Crne Gore, a živi u Sarajevu, kao i Dušan Đurović, koji je zastupljen? Čak je Sijarić i neke svoje knjige posvetio temama iz istorije srpskog naroda, ali mu to nije pomoglo. Po kriterijumu J. Deretića mogli su u Srbe da uđu i među-

ratni crnogorski pisci Radosav Ljumović i Vukajlo Kukalj? Pjesnik i prozaist Radonja Vešović, koji od rata živi i stvara u Beogradu? Čedo Vuković, Blažo Šćepanović i Sreten Asanović, koji su djelovali i u Beogradu.

Kako da u Deretićevoj „skupini“ nema ni slova imena: Žarka Đurovića, Bogdana Šeklera, Ivana Cekovića, Miladina Čulafića, Aleksandra Sekulića, Momčila Paraušića, Radoslava Pajkovića, koji žive i pišu u Beogradu? Gdje su još toliki crnogorski pisci koji su, ako ništa drugo, studirali i živjeli u Beogradu (i drugdje), učestovali i danas učestvuju u ondašnjem književnom životu kada se Deretić već služi „beogradskim ključem“. S druge strane, zanima nas šta o svojem mjestu u *Istoriji srpske književnosti* misle zastupljeni živi crnogorski pisci, a mrtvi su mislili šta su mislili.

Gdje su u *Istoriji srpske književnosti*, bože mi oprost, beogradske nobodije, pjesnici, megdandžije i hodočasnici: Antun Gustav Matoš, (koji u *Istoriji* nije ni spomenut), Tin Ujević, Gustav Krklec, pa i Miroslav Krleža, kada su već u ovoj knjizi obrađeni Vladan Desnica, Dušan Jerković, Stevan Galokaža i drugi pisci Srbi iz Hrvatske? Zašto uz bosanskohercegovačke pisce Borivoja Jevtića, Hamzu Huma i Isaka Samokovliju nijesu i Zija Dizdarević, Mak Dizdar i Izet Sarajlić? Kud se djenuo Novak Simić, rodom iz Bosne, koji je živio i stvarao u Hrvatskoj itd?

U svojem *Uvodu Istoriji*, Deretić, pored ostalog, kaže i ovo: „Mi možemo danas govoriti ne samo o jugoslovenskim nacionalnim literaturama kao o zasebnim pojavama, nego i o književnosti srpskohrvatskog jezika i o jugoslovenskoj književnosti kao i složenim celinama“. Zašto u kreiranju svoje *Istorije* Deretić nije bio dosljedniji meditacijama iz Uvoda? Onda bismo, možda, dobili *Istoriju književnosti srpskohrvatskog jezika*. Otkuda, inače, crnogorski pisci po drugi put među Srbima, u Deretićevoj *Istoriji*. Ili, možda greškom knjiga nije nazvana *Istorija srpske i crnogorske književnosti*?